

Луценко Ю. В.

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті досліджено актуальні проблеми протидії організованих злочинності у сфері торгівлі людьми в умовах воєнного стану в Україні. Наголошено, що збройна агресія РФ значно підвищила ризики трафікінгу, особливо для вразливих категорій населення, таких як жінки, діти, внутрішньо переміщені особи та біженці.

Проаналізовано ключові чинники, що сприяють поширенню цього явища, які поділено на економічні, соціальні, психологічні, інформаційні та правові передумови. До них належать економічна криза, високий рівень безробіття, соціальна нерівність, психологічна травма війни, а також недостатня обізнаність громадян про ризики та недосконалість правових механізмів захисту.

У роботі розглянуто різноманітні форми експлуатації: сексуальну, трудову, використання у порнографії, залучення до жебракування, незаконне усиновлення, торгівлю органами та використання у збройних конфліктах. Наведено статистичні дані Офісу Генерального прокурора та Державної судової адміністрації, які свідчать про значну диспропорцію між кількістю зареєстрованих кримінальних правопорушень та кількістю обвинувальних вироків, що вказує на високий рівень латентності злочину та складнощі у доведенні вини.

Особливу увагу приділено важливості міжнародного співробітництва для ефективної протидії торгівлі людьми. Підкреслюється необхідність гармонізації законодавства, удосконалення обміну інформацією між правоохоронними органами різних країн, створення єдиних баз даних злочинців та надання ефективного захисту і реабілітації потерпілим. Обґрунтовано, що лише скоординовані дії на національному та міжнародному рівнях можуть забезпечити дієву систему протидії такому суспільно небезпечному діянню як торгівля людьми.

Ключові слова: кримінально-правова політика держави, воєнний стан, збройний конфлікт, гібридна війна, державний кордон України, забезпечення національної безпеки України, запобігання злочинності, протидія/боротьба з організованою злочинністю, злочинна організація, організовані злочинні групи, транснаціональна злочинність, воєнні злочини, тероризм, кіберзлочинність, корупція, торгівля зброєю/людьми, жертви злочину, латентність, покарання, тіньова економіка, міграція, іноземці, біженці, права людини, кримінальні правопорушення, розслідування, міжнародне співробітництво, верховенство права, дитина.

Постановка проблеми. У ст. 3 Конституції України задекларовано, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав та свобод людини є головним обов'язком держави [17].

Участь України у міжнародній системі запобігання злочинності під час воєнного стану є важливим елементом забезпечення безпеки, правопорядку та дотримання міжнародних норм у складних умовах збройного конфлікту. Україна активно співпрацює з міжнародними організа-

ціями та правозахисними інституціями з метою протидії воєнним злочинам, кіберзлочинності, тероризму, торгівлі людьми, корупції та іншим видам міжнародної злочинності.

Сучасний світ стикається з викликами, пов'язаними з інтернаціоналізацією злочинності, що робить необхідним посилення міжнародного співробітництва у цій сфері. В умовах воєнного стану для України ця проблема стає ще більш актуальною, оскільки підвищуються ризики окрім нелегальної торгівлі зброєю, загрози тероризму та кіберзлочинності, а також людськими ресурсами. У зв'язку з цим, ефективне міжнародне співробітництво є ключовим інструментом у забезпеченні національної безпеки [22, с. 140–142; 46, с. 911].

Ефективна протидія злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми, потребує належної взаємодії оперативних підрозділів Національної поліції з іншими суб'єктами протидії таким злочинам і неможлива без вивчення та врахування правових, організаційних і тактичних чинників функціонування оперативних підрозділів [12, с. 241].

Зважаючи на існуючі загрози торгівлі людьми, правоохоронні органи України налагодили співпрацю з європейськими партнерами, зокрема під егідою Європолу спільно з правоохоронними органами країн Євросоюзу створено міжнародну інформаційну платформу в режимі 24/7, призначену для проведення спільних перевірок за ознаками можливих фактів торгівлі людьми. Основною метою створення зазначеної платформи є запобігання трафікінгу українських біженців, спільне оперативне реагування на повідомлення щодо можливих фактів торгівлі людьми та взаємодія під час ідентифікації жертв торгівлі людьми [28].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У різні часи питання, які стосуються протидії організованій злочинності (у т.ч. у сфері торгівлі людьми) в умовах воєнного або надзвичайного стану були предметом наукових досліджень В. В. Арешонкова [1], К. Г. Горелкіної [6], М. М. Денисенка [8; 9], Н. К. Макаренко [25; 26], О. Б. Полторацького [31], А. В. Тарасюка [38; 39; 40; 41; 42; 43; 44; 45; 51], С. О. Харитоновна [49] та інших науковців. Водночас, з урахуванням існуючої ситуації, що викликана воєнною агресією РФ на територію України, питання стосовно протидії організованій злочинності у сфері торгівлі людьми в умовах воєнного стану потребують більш ґрунтового дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження актуальних проблем протидії злочинності у сфері торгівлі людьми в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Сучасній організованій злочинності притаманний активний процес зростання та появи нових напрямків та протиправних практик з особливо вираженим регіональним характером даного деструктивного явища. В умовах воєнного стану з урахуванням особливостей сучасних суспільних змін, динаміки політичних та економічних перетворень, різкості, а подекуди і непослідовності законотворчості, організована регіональна злочинність стає тим масштабним криміногенним феноменом, який набув домінуючого впливу на формування кримінального середовища та став невід'ємним негативним соціальним чинником суспільного життя.

Динамічність криміногенних процесів в умовах воєнного стану вимагають швидкої та ефективної реакції з боку держави у сфері політики боротьби та протидії організованій злочинності в Україні, цьому мають передувати якісні наукові пошуки та дослідження [11, с. 9; 24, с. 76–78].

Торгівля людьми та сучасне рабство – це глобальні явища. Жертвою торгівлі людьми може стати будь-хто, будь-яка людина, незалежно від статі, віку, соціального статусу, рівня освіти тощо. Щодо експлуатації жертв, організовані злочинні групи використовують широкий спектр методів для отримання прибутку. Однією з найчастіших та найприбутковіших форм експлуатації жертв є сексуальна експлуатація. Жертвами є переважно жінки та діти, але в наш час нерідко трапляється, що чоловіків також експлуатують у сексуальних цілях. Незалежно від статі чи віку, жертв переважно примушують до проституції. До групи ризику можуть потрапити такі категорії, як: безробітні люди працездатного віку; жителі сільської місцевості; люди, які мають низький рівень доходів; особи, що працюють за кордоном нелегально; особи, що нелегально виїжджають за кордон або нелегально в'їжджають та перебувають на території тієї чи іншої країни; люди, що користуються послугами сайтів та застосунками знайомств або шукають посередництва для укладання фіктивних шлюбів; особи, які працюють у сфері розваг; особи, які раніше уже були жертвами торгівлі людьми; діти, в тому числі – діти-сироти, бездоглядні діти або, позбавлені батьківського піклування тощо [10]. Що стосується інших форм експлуатації, випадки експлуатації дітей у порнографічних цілях стають все частішими, тоді як жінок примушують до шлюбів за домовленістю та участі в секс-індустрії. Організовані злочинні групи ефективно підтримують вербування та контроль над жертвами, використовуючи насильницькі методи, шантаж або неправдиві обіцянки. Останні особливо впливають на молодих жінок та дівчат, яким вони обіцяють добре оплачувану роботу та комфортне життя, як у великому місті, так і за кордоном. Приймаючи такі пропозиції, жертви потрапляють у замкнене коло експлуатації, яке неминуче супроводжується фізичним та психологічним насильством. Наслідки перенесених ними тортур проявляються в травмах, психічних захворюваннях та розладах особистості [20, с. 133–135; 50, с. 152].

Як бачимо, суспільно небезпечне діяння у виді торгівлі людьми – доволі розповсюджена проблема для будь-якої країни світу, у тому числі і для

України. Так, згідно з даними Офісу Генерального прокурора, у 2020 році було обліковано 206 кримінальних правопорушень за ст. 149 КК України, з яких особам повідомлено про підозру в 110 випадках; у 2021 році обліковано 232 правопорушення, підозр – 163; у 2022 році – 133 правопорушення, підозр – 93; у 2023 році – 147 правопорушень, підозр – 109; у 2024 році – 105 правопорушень, підозр – 62; за дев'ять місяців 2025 року – 78 правопорушень, з яких лише у 47 випадках особам повідомлено про підозру [36].

Водночас у Єдиному державному реєстрі судових рішень за період з 2020 року по серпень 2025 року виявлено лише 158 вироків за торгівлю людьми [13].

Відповідно до даних Державної судової адміністрації України, за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 149 КК України, судами України у 2019 році ухвалено 35 вироків; у 2020 році – 29 вироків, з яких лише 5 передбачали покарання у вигляді позбавлення волі, решта – умовні; у 2021 році – 24 обвинувальних вироків. Серед яких 5 – із покаранням у вигляді позбавлення волі на строк від 5 до 10 років, 19 – з умовним покаранням; у 2022 році – засуджено 18 осіб, з яких 3 отримали реальні строки позбавлення волі, а 15 – умовні терміни; у 2023 році – 35, із них 8 осіб отримали реальні терміни ув'язнення, 20 – умовні покарання, 3 – штрафи, а щодо 4 осіб покарання на момент звіту не було визначено; у 2024 році винесено 19 вироків у справах за ст. 149 КК України, з яких 2 вироків – виправдувальні [35].

Співвідношення між кількістю облікових кримінальних правопорушень, передбачених ст. 149 КК України, і кількістю ухвалених обвинувальних вироків 8:1, що свідчить про наявність низки як теоретико-правових, так і практичних проблем щодо притягнення до кримінальної відповідальності за торгівлю людьми. Така диспропорція може бути викликана високим рівнем латентності цього кримінального правопорушення, що ускладнює доказування ознак експлуатації в процесуальному порядку, недосконалістю механізмів і практичною складністю в ідентифікації потерпілих, встановлення та ідентифікації фактів експлуатації, а також відсутністю сталої уніфікованої судової практики щодо тлумачення і застосування кваліфікуючих ознак, передбачених ч.ч. 2, 3 ст. 149 КК України [29, с. 14–15].

Враховуючи значний ступінь суспільної небезпеки злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, та їх достатню розповсюдженість, держава в особі

її компетентних органів повинна вживати ефективних заходів із протидії цим кримінальним правопорушенням. При цьому саме запобігання як складова протидії злочинам та кримінальним проступкам повинно виступати в якості пріоритетного напрямку їх роботи [3, с. 330].

Одним з головних чинників, що негативно впливає на динаміку поширення торгівлі людьми виступають проблеми соціально-економічного характеру. У багатьох випадках особи стають постраждалими від торгівлі людьми через скрутне фінансове становище або складні життєві ситуації. Відповідний стан підвищує рівень віктимізації громадян та робить з них зручну «мішень» для кримінальних правопорушників, які спеціалізуються на вчиненні відповідних актів делінквентної поведінки.

Однією з форм експлуатації в торгівлі людьми є торгівля органами, яка передбачає незаконне вилучення та продаж органів, а також добре організовану систему вербування та транспортування жертв. Жертви в цьому випадку найчастіше є представниками найбільш вразливих верств суспільства, таких як діти, бідні та мігранти. Організовані злочинні групи тут мають мережу посередників, включаючи тих, хто проводить медичні процедури над жертвами, та тих, хто є посередником у торгівлі органами між продавцями та покупцями. Мережа посередників обов'язково передбачає співпрацю з корумпованим медичним персоналом та закладами охорони здоров'я, де можуть проводитися операції на жертвах. Наслідки для жертв цього злочину надзвичайно важкі, часто супроводжуються психологічною травмою, незворотними фізичними пошкодженнями, психологічними проблемами та, в деяких випадках, смертю.

На жаль, суворі умови життя та бідність часто спонукають жертв добровільно продати свої органи. Причини суто фінансові, тобто це не випадок примусу, шахрайства чи інших форм маніпуляцій. Однак навіть за таких обставин жертви можуть бути обдурені, оскільки вони можуть не отримати повну обіцяну суму, або медичну процедуру може виконати людина з недостатнім медичним досвідом. Враховуючи, що операції часто виконуються в антисанітарних умовах та некваліфікованими особами, не дивно, що вони можуть мати фатальні наслідки для жертв [50, с. 153–154].

Скоординовані дії компетентних органів у боротьбі з торгівлею людьми дають результати в сучасному світі, яка позначена міграційними рухами, економічною нестабільністю та зброй-

ними конфліктами. Можна поставити під сумнів правомірність критики, спрямованої на установи, що борються з цією незаконною діяльністю, особливо коли їх критикують за провали та недостатню ефективність. Не повинно бути жодних сумнівів у щирих намірах більшості членів компетентних органів, що борються з торгівлею людьми, оскільки ці установи стикаються з численними викликами, які ще більш виражені в сучасному світі. Якщо дослідити причини, які призводять до того, що хтось стає жертвою торгівлі людьми, ми побачимо, що ХХІ століття – ідеальний період для діяльності організованих злочинних груп. Замість того, щоб бути піком розвитку людства та ідеї миру, рівності та справедливості в глобальному масштабі, воно стало повною протилежністю. Наймогутніші країни світу ефективно створюють умови життя для слабших, роблячи їх ще більш залежними, тоді як засоби масової інформації дедалі більше висвітлюють та популяризують насильство та злочинність [50, с. 155].

У 2014 році РФ розпочала гібридну війну проти нашої держави, яка супроводжувалась незаконною анексією АР Крим, окупацією окремих територій Донецької та Луганської областей. Відповідні події стали потужним детермінантом поширення торгівлі людьми, адже вказані події призвели до того, що ряд громадян опинились на окупованих територіях, де панує беззаконня; значна кількість осіб була змушена залишити свої домівки та роботу; знизився рівень добробуту громадян тощо [15, с. 5; 21, с. 87–90].

Починаючи з 24 лютого 2022 року Україна живе в умовах воєнного стану. Війна підвищує ризики торгівлі людьми, тому на сьогодні ця тема є однією із актуальних. Під загрозою торгівлі залишаються як особи, які вимушені виїхати за кордон, так і ті, що залишилися на території України та на тимчасово окупованих територіях. За час війни понад десять мільйонів людей змушені були покинути свої домівки, з них від п'яти до шести мільйонів є внутрішньо переміщені та чотири мільйони – біженці. Великий відсоток цих осіб становили жінки та діти, які являються найбільш вразливими частиною населення до торгівлі людьми, зокрема до сексуальної експлуатації та рабства. Також значний відсоток становить не менш вразлива група – це діти без супроводу батьків, особи похилого віку, особи з інвалідністю, для цих груп населення залишається ризик незаконної торгівлі людьми та дітьми, усиновлення, торгівля органами та незаконне донорство [27]. Найчастішими причинами є недостатня обізнаність насе-

лення про життя закордоном, також не достатня поінформованість про роботу органів іноземних держав для можливості реєстрації свого статусу в іноземних країнах, важке економічне становище громадян, безробіття, втрата майна [30, с. 75].

Торгівля людьми є особливо небезпечним злочином, учиненням якого не лише порушуються права людини та руйнується особистісна цілісність постраждалої особи, а й відбувається посягання на основи правової держави та верховенства права. Нині у зв'язку з військовою агресією РФ ця тема є особливо актуальною для нашої держави.

Також торгівля людьми є одночасно причиною і наслідком порушення прав людини. Бажання забезпечити особисту безпеку та безпеку своєї родини, поліпшити власне матеріальне становище, до того ж обмежені можливості працевлаштування, економічні та політичні кризи, а також існування неконтрольованих ділянок кордону з РФ – усе це сприяє як зростанню масштабів міграції вимушено переміщених осіб, трудової міграції, так і переміщенню злочинців та жертв торгівлі людьми. Нелегальний характер трудової міграції стає основним чинником, що сприяє експлуатації людини людиною.

Жінки та діти, які змушені покинути Україну через військову агресію РФ та прямують до сусідніх країн, стикаються з ризиками торгівлі людьми. Водночас чоловіки, що залишаються всередині країни, також можуть стати здобиччю торговців людьми. Втрата роботи й доходу внаслідок війни, обмежені можливості забезпечити головні потреби внутрішньо переміщених осіб, біженців та постраждалого від війни населення призведуть до подібного зростання ризиків [18, с. 74].

Торгівля людьми є проблемою глобального масштабу. Дедалі більшого поширення набувають форми торгівлі людьми, які не пов'язані із сексуальною і трудовою експлуатацією. З початком широкомасштабного вторгнення РФ на територію України ризик потрапляння українських громадян у ситуацію торгівлі людьми значно підвищився. Це пов'язане з певними неминучими тенденціями і факторами, насамперед такими, як: виїзд українців за кордон, переміщення всередині України (внутрішньо переміщені особи), а також депортація до країни-агресора та примусове переміщення на тимчасово окуповані території. У зв'язку із цим метою торгівлі людьми виступає експлуатація людини для наживи або отримання іншої вигоди. Цей злочин може проявлятися у різних формах мети: трудова експлуатація; сексуальна експлуатація; використання у порнографії; залу-

чення до жебракування; продаж дитини; вилучення органів; примусова вагітність, примусове переривання вагітності; примусове одруження; примусове удочеріння (усиновлення) з метою наживи; проведення дослідів над людиною; використання у збройних конфліктах; втягнення у злочинну діяльність.

Кожна з цих форм є окремою за своїм походженням, специфікою та методикою викриття, документування чи розслідування. У теперішній час питання щодо торгівлі людьми з метою використання у збройному конфлікті, починаючи з 2014 року, в Україні стало найбільш актуальним та поширеним. Неоголошена війна РФ з Україною, яка триває понад 10 років, а також негативні процеси, що супроводжують її, доводять необхідність уважно приділити увагу зазначеному питанню.

Для створення ефективної та дієвої системи протидії торгівлі людьми необхідним є застосування до розв'язання зазначеної проблеми системного підходу, за якого торгівлю людьми необхідно розглядати й досліджувати як багатовимірне явище, що порушує права людини, набуває різних форм, а саме: продаж жінок для сексуальної експлуатації; продаж дітей з метою використання в жебрацтві або незаконного усиновлення; продаж чоловіків, жінок та дітей з метою трудової експлуатації; продаж чоловіків, жінок та дітей з метою незаконної трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів людини й торгівля ними; здійснення стосовно людини будь-якої іншої незаконної угоди, пов'язаної із законним чи незаконним переміщенням за її згодою чи без згоди через державний кордон України для подальшого продажу чи передачі іншій особі [19].

Потерпілих від торгівлі людьми з метою використання у збройних конфліктах можна поділити на декілька груп залежно від обставин учинення:

1) потерпілі від торгівлі людьми та зниклі безвісті під час примусового переміщення з тимчасово окупованої території України на територію країни-агресора;

2) потерпілі від торгівлі людьми та зниклі безвісті громадяни України, що залишились на тимчасово окупованій території, з їх використанням для примусової праці (трудове рабство);

3) потерпілі від торгівлі людьми та зниклі безвісті діти-сироти, що знаходились у відповідних соціальних закладах, розташованих на тимчасово окупованій території України;

4) військові та інші громадяни України, які брали участь у збройному конфлікті на лінії зіткнення та зникли безвісті [14, с. 28–29].

Для ефективної протидії організованим злочинності у сфері торгівлі людьми в умовах воєнного стану, необхідно проаналізувати основні чинники, які сприяють поширенню цього суспільно небезпечного явища.

Вирізняють наступні передумови, які сприяють торгівлі людьми в умовах воєнного стану: економічні, соціальні, психологічні, інформаційні, правові.

Економічними передумовами є: економічна криза в державі; наявність тіньової економіки всередині держави; нерівність у сфері розподілу благ; нехтування принципами соціальної справедливості; соціальна нерівність у країні; високий рівень безробіття серед громадян; маленький вибір у сфері можливостей працевлаштування; низький рівень фінансових доходів населення; низький рівень життя більшої частини населення, насамперед молоді; несприятливі побутові (життєві) умови; матеріальна зацікавленість.

Соціальними передумовами є: склад сім'ї, а саме багатодітність; розлучення; стосунки в сім'ї (відсутність батьківської опіки над дітьми); насильство в сім'ях; авторитарність батьків (жорстокість та занедбаність з боку батьків, членів родини або оточення людини); очікування фінансової допомоги від одного з членів сім'ї; виїзд членів родини за кордон; девіантна поведінка батьків (тобто алкоголізм, наркозалежність, кримінальна діяльність тощо); низький рівень освіти громадян; недостатньо професійні навички людини.

Що ж до *психологічних передумов*, то ними можуть бути «неправильні» моральні цінності більшої частини населення та їхня деструктивність. На це є багато причин, а саме: неблагополуччя у родині; бездоглядність або надмірно жорсткий контроль, що може бути спусковим механізмом протидії, незалежно від фінансового стану родини; слабкий емоційний контакт із членами родини; недоліки у статевому вихованні; викривлене розуміння позитивного образу «Я»; система цінностей у родинному зв'язку; відсутність духовності; самоутвердження особистості за рахунок іншої людини; кризовий стан, у якому знаходяться українські громадяни, що призводить до їх незахищеності, нестабільний психологічний стан громадян.

Інформаційними передумовами є: незнання українських громадян їх можливостей щодо правил працевлаштування та перебування їх за кордоном, а також їх наслідки; поширення багатообіцяючих реклам та викривлена інформація в них; незнання своїх прав громадянами; стереотипи

у вихованні, нав'язані соціумом тощо. Правовими передумовами торгівлі людьми є відсутність належного захисту потерпілих у цьому злочині; недостатній правовий захист українських громадян від кримінальних «торгівців людьми» як в Україні, так і за її межами; недостатнє покарання злочинців [7, с. 104].

І. В. Буреш до зовнішніх причин (передумов) торгівлі людьми відносить такі:

1) недостатньо дієву систему протидії торгівлі людьми у світі (відкриття кордонів, спрощення можливості для подорожування; невідповідність міжнародної нормативно-правової бази щодо запобігання торгівлі людьми та захисту потерпілих осіб реальним умовам, недоліки в механізмі реалізації законів; корумпованість відповідальних органів, що повинні забезпечувати дотримання законності; неузгодженість міграційної політики з реальним станом щодо ринку праці в країнах; лояльне законодавство до занять проституцією в багатьох країнах світу; формування міжнародних кримінальних об'єднань; інтернаціоналізація тіншової економіки);

2) попит на торгівлю людьми (низькооплачувана праця та сексуальна експлуатація з комерційною ціллю, особливо експлуатація дітей; праця в галузях, де основне населення не хоче працювати через низку причин, зокрема через небезпечні умови праці);

3) можливості для торгівців людьми (фінансові винагороди за «живий товар»; безкарність за вчинення злочинів, мінімальний ризик негативних наслідків для торгівців; відсутність справедливості для потерпілих або потенційних жертв, що дає можливість торгівцям користуватися своєю безкарністю);

4) пропозицію, наявність потенційних жертв (бідність та економічна нерівність між країнами й регіонами; обмеження пропозиції працевлаштування у своїх країнах; війни чи збройні конфлікти; відсутність реєстрації при народженні, а також легального статусу та громадянства більшості населення, особливо національних меншин) [5, с. 116].

Інші вчені такими чинниками вважають ті рушійні сили торгівлі людьми, якими виступають: гендерна нерівність, відсутність рівних можливостей, економічна нерівність як всередині держав, так і між людьми, корупція й вразливість, що є результатом неадекватності судової і правоохоронної систем, громадянська нестабільність і невиконання державами своїх функцій із захисту й забезпечення своїх громадян. Одним із чинни-

ків, що сприяють процвітання торгівлі людьми, є наявність попиту на платні сексуальні послуги й дешеву робочу силу для будівництва, оброблявального виробництва, промисловості та домашнього господарства [47, с. 3].

В умовах воєнного стану ці чинники набувають ще більшого значення. Внутрішньо переміщені особи із зон активного проведення бойових дій через невизначеність перспектив щодо подальшого проживання та працевлаштування, побутові та фінансові труднощі, намагаються отримати притулок чи роботу за кордоном, тому можуть стати жертвами трафікерів [18, с. 79].

Протидія торгівлі людьми та експлуатації осіб, які втікають від війни в Україні, вимагає колективного реагування та скоординованих дій з боку держави та міжнародних організацій. З метою ефективного запобігання торгівлі людьми серед осіб, які втікають від війни в Україні, відповідні органи повинні збирати та поширювати інформацію, з розбивкою за статтю, віком та іншими критеріями, щодо підозрюваних та виявлених випадків торгівлі людьми, відповідно до правил захисту персональних даних. Швидкий обмін інформацією між відповідними зацікавленими сторонами, як державними, так і недержавними, на національному та міжнародному рівнях має вирішальне значення для запобігання торгівлі людьми, які втікають від війни в Україні, та для виявлення потенційних жертв торгівлі людьми. Міжнародна співпраця у цьому напрямку має надважливе значення [32].

Взаємодія є обов'язковою категорією для успішного здійснення будь-якої спільної діяльності. Не є винятком під час запобігання та протидії торгівлі людьми, адже ефективність поєднання сил і засобів правоохоронних органів забезпечить найбільш швидке притягнення до відповідальності винних у вчиненні протиправного діяння [48, с. 267; 34].

У залежності від рівня існування взаємодії доцільно виділяються такі види:

1) міжнародна взаємодія (на рівні різних держав);

2) міжвідомча взаємодія (на рівні різних органів та установ України);

3) внутрішньовідомча взаємодія (на рівні різних підрозділів та служб одного відомства) [37, с. 464; 23, с. 62–63].

Залежно від стадії кримінальної процесуальної діяльності треба вести мову про:

1) взаємодію під час здійснення досудового розслідування в цілому;

2) взаємодію під час організації та проведення тактичних операцій;

3) взаємодію в ході проведення окремих слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій;

4) взаємодію під час судового розгляду [37, с. 462].

З огляду на зазначене необхідно активізувати діяльність, спрямовану на укладення міждержавних угод про співробітництво у сфері протидії торгівлі людьми, а також встановлювати прямі зв'язки з правоохоронними органами інших держав. Це дозволить вирішити ряд проблем, які пов'язані з розслідуванням фактів торгівлі людьми, сприятиме притягненню до відповідальності іноземців, причетних до організованих злочинних угруповань, що займаються такою протиправною діяльністю. Удосконалення інформаційного обміну і професійної взаємодії важливе з правоохоронними органами у першу чергу тих держав, які входять до числа найрозвиненіших країн призначення «живого товару» [2, с. 23].

Беручи до уваги важливість міждержавного співробітництва в такій сфері, необхідно виділити основні напрями і форми такої співпраці.

Так, основними напрямками взаємодії країн у сфері боротьби з торгівлею людьми є:

1) розвиток нормативно-правової бази співробітництва щодо боротьби з торгівлею людьми;

2) гармонізація національного законодавства у цій сфері;

3) здійснення узгоджених заходів для виконання положень конвенцій ООН, інших міжнародних договорів, спрямованих на боротьбу з торгівлею людьми;

4) аналіз стану і динаміки злочинності, пов'язаної з торгівлею людьми, та результатів боротьби з нею;

5) удосконалення механізмів взаємодії правоохоронних органів, органів прикордонного та міграційного контролю, соціального забезпечення, охорони здоров'я та освіти, неурядових та інших організацій для вжиття узгоджених заходів щодо протидії торгівлі людьми, особливо це стосується жінок та дітей;

6) створення єдиної бази даних щодо транснаціональних злочинних груп, їхніх лідерів, юридичних та фізичних осіб, причетних до торгівлі людьми, а також про зниклих осіб, які, ймовірно, стали жертвами торгівлі людьми;

7) вжиття заходів щодо забезпечення ефективного захисту жертв торгівлі людьми, їх реабілітації тощо [16, с. 96–97].

Досліджуючи актуальні аспекти протидії організованій злочинності у сфері торгівлі людьми в умовах воєнного стану необхідно зазначити, що майже кожна країна світу є країною походження, транзиту або призначення для постраждалих від торгівлі людьми осіб. Зокрема, за даними ООН, постраждали від торгівлі людьми особи з принаймні 127 країн експлуатувались у 137 державах світу.

У країнах Європи понад 140 тис. осіб потрапляють у ситуації, пов'язані з насильством та сексуальною експлуатацією, кожному сьому постраждалу від торгівлі людьми особу використовували для зайняття проституцією. За даними Представництва Міжнародної організації з міграції (МОМ) – Агентства ООН з питань міграції в Україні, за 30 років від торгівлі людьми постраждали понад 300 тис. осіб [33].

Торгівля людьми – глобальна проблема, яка охоплює всі країни світу. Для її подолання держави-члени ООН та неурядові організації щороку докладають значних зусиль в різних напрямках запобігання та протидії злочинності [4, с. 321]. Фундаментом у цій роботі виступає законодавство, яке дозволяє ефективно реалізовувати на практиці механізми боротьби з торгівлею людьми.

Висновки. Виходячи з викладеного вище, необхідно зазначити, що з початком повномасштабного вторгнення РФ на територію України відбулись ряд змін, які призвели лише до погіршення соціальних чинників в суспільстві та державі. До основних змін необхідно віднести такі:

1. *Загострення проблеми через війну.* Воєнна агресія РФ та введення воєнного стану в нашій державі значно посилили загрозу торгівлі людьми в Україні. Масова внутрішня міграція та виїзд біженців за кордон (особливо жінок, дітей та інших вразливих груп населення) створили сприятливі умови для активізації злочинних угруповань.

2. *Багатогранність та жорстокість експлуатації.* Торгівля людьми проявляється у різноманітних формах, включаючи сексуальну та трудову експлуатацію, залучення до жебрацтва, вилучення органів, примусове усиновлення, а також, що особливо актуально для України з 2014 року, використання у збройних конфліктах. Жертви зазнають важкого фізичного та психологічного насильства, що призводить до травм і розладів особистості.

3. *Низька ефективність судової системи.* Статистичні дані свідчать про значний розрив між кількістю зареєстрованих кримінальних правопо-

рушень, пов'язаних з торгівлею людьми, та кількістю обвинувальних вироків. Співвідношення 8:1 вказує на високу латентність злочину, складнощі у доведенні вини, недосконалість механізмів ідентифікації потерпілих та відсутність єдиної судової практики.

4. *Ключова роль міжнародного співробітництва*. Оскільки торгівля людьми є транснаціональним злочином, ефективна протидія неможлива без скоординованих та наступальних дій на міжнародному рівні. Пріоритетними напрямками є гармоніза-

ція законодавства, налагодження швидкого обміну інформацією між правоохоронними органами різних країн, створення єдиних баз даних злочинців та забезпечення захисту й реабілітації жертв.

Отже, протидія торгівлі людьми в умовах воєнного стану вимагає комплексного системного підходу, що поєднує превентивні заходи, посилення відповідальності за злочини, вдосконалення національного законодавства та, найголовніше, поглиблення міжнародної співпраці для захисту найбільш уразливих верств населення.

Список літератури:

1. Арешонков В. В., Луценко Ю. В. Вплив організованої злочинності на світову безпеку політику, що викликана пандемією Covid-19. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*, 2022. № 1, С. 78–86.
2. Андрушко А. В. Заходи спеціально-кримінологічного запобігання торгівлі людьми на сучасному етапі. *Державна політика щодо протидії торгівлі людьми і незаконній міграції в умовах воєнного або надзвичайного стану*: матер. Міжнарод. наук.-практ. конф. (Львів, 3 червня 2022 року). Львів: ЛДУВС, 2022. С. 18–23.
3. Березняк В. С. Роль наставництва у підготовці працівників Національної поліції. *Світовий досвід підготовки кадрів поліції та його впровадження в Україні*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 21 бер. 2016 р.). Дніпропетровськ, 2016. С. 330–331.
4. Березняк В. С. Функції та принципи інституту екстрадиції: поняття і ознаки. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Право»*. 2014. Вип. 2. С. 320–325.
5. Буреш І. В. Державне регулювання у сфері протидії торгівлі людьми в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 7. С. 115–118.
6. Горелкіна К. Г., Луценко Ю. В., Тарасюк А. В. Проблеми протидії кримінальним правопорушенням в умовах надзвичайного чи воєнного стану. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2025. Том 36 (75) № 3. С. 102–110.
7. Дідик Н. М. Причини торгівлі людьми. *Особистість і суспільство: методологія та практика сучасної психології*: матер. III Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції. Луцьк, 2016. С. 102–105.
8. Денисенко М. М., Луценко Ю. В. Проблеми протидії злочинності в умовах воєнного стану. *Кримінальне право України перед викликами сучасності і майбуття: яким воно є і яким йому бути?*: матер. Міжнарод. наук. конф. (Харків, 21–22 жовт. 2022 р.). Харків: Право, 2022. С. 29–33.
9. Денисенко М. М., Луценко Ю. В. Протидія злочинності в умовах воєнного стану: теоретико-правові проблеми. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Випуск 3(44). С. 70–75.
10. День протидії торгівлі людьми: про що важливо пам'ятати кожному. Офіційний вебсайт ДМС України. URL: <https://dmsu.gov.ua/news/dms/14609.html>.
11. Джелілова М. А. Причини та умови організованої злочинності в умовах воєнного стану: регіональний аспект. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 2. С. 8–13.
12. Дубина В. І. Запобігання торгівлі людьми оперативними підрозділами Національної поліції України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1 (11). С. 240–249.
13. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua>.
14. Ємець О., Нирка І. Проблема протидії торгівлі людьми з метою використання в збройних конфліктах в сучасній Україні. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*: матер. VIII Міжнарод. наук.-практ. конф. (Дніпро, 15 бер. 2024 р.). Дніпро: Частина II. ДДУВС. С. 28–30.
15. Запобігання торгівлі людьми в умовах воєнного стану: метод. рек. / кол. авт.: Шабалистий В. В., Березняк В. С., Каторкін Р. А., Курилюк Ю. Б. та ін. Дніпро: ДДУВС, 2023. 60 с.
16. Кірієнко Т. П. Торговля людьми та безпека людини: концептуальні засади забезпечення міжнародної співпраці держав. *Державна політика щодо протидії торгівлі людьми і незаконній міграції: Україна та світ*: зб. Міжнарод. наук.-практ. конф. (Львів, 9 черв. 2023 р.). Львів: ЛДУВС, 2023. С. 93–97.
17. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>.
18. Котова В. В. Особливості розслідування торгівлі людьми в умовах воєнного стану. *Українська поліцейська: теорія, законодавство, практика*. 2022. № 1 (3). С. 74–81.

19. Кушнір О. Підходи до розуміння торгівлі людьми. URL: <http://goal-int.org/pidxodi-yak-do-rozuminnya-torgivli-lyudmi/>.
20. Луценко Ю. В. Національний та зарубіжний досвід боротьби з корупцією та організованою злочинністю: сучасний контекст. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2024. Том 35 (74) № 3. С. 132–139.
21. Луценко Ю. В. Політика держави у сфері боротьби зі злочинністю в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2024. Том 35 (74) № 4. С. 86–93.
22. Луценко Ю. В. Проблеми організації протидії організованим злочинним угрупованням, які загрожують державній безпеці України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2024. Том 35 (74) № 1. С. 139–146.
23. Луценко Ю. В. Протидія злочинності у світлі міжнародного правопорядку. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2023. Том 34 (73) № 5. С. 60–64.
24. Луценко Ю. В. Протидія організованим злочинності: національний та іноземний досвід. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2024. Том 35 (74) № 2. С. 75–81.
25. Макаренко Н. К., Луценко Ю. В. Кіберзлочинність у сфері електронної торгівлі як прояв кримінального професіоналізму. *Право.ua*. 2023. № 3. С. 59–65.
26. Макаренко Н. К., Луценко Ю. В., Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття кримінально протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації, що вчиняють шахрайські та корупційні правопорушення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 7. С. 364–368.
27. Маслова І. О., Острогляд О. В. Протидія торгівлі людьми в умовах воєнного стану. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/183.pdf>.
28. Міграційна поліція під егідою ЄВРОПОЛ створює міжнародну інформаційну платформу для запобігання торгівлі людьми серед українських біженців. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/torgivlya-lyudmi/migracijnapolicziya-pid-egidoyu-Jevropol-stvoryuje-mizhnarodnu-informacijnuplatformu-dlya-zapobigannya-torgivli-lyudmi-sered-ukrajinskix-bizhenciv/>.
29. Мусатенко В. С. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми: дис. ... д-ра філософ.: 081 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2025. 255 с.
30. Небитова Н. Ю. Протидія торгівлі людьми в умовах воєнного стану в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 3. С. 74–80.
31. Полторацький О. Б., Луценко Ю. В. Протидія злочинності в контексті світової безпекової політики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 215–217.
32. Прібиткова Н. О. Протидія торгівлі людьми в умовах воєнного стану у розрізі міжнародної співпраці. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d9b645a4-312b-48cf-ae18-274276dc855f/content>.
33. Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.06.2023 р. № 496-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496-2023-%D1%80#Text>.
34. Севрук В. Г. Міжнародне співробітництво оперативних та інших підрозділів правоохоронних органів під час протидії злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі. *Вісник Запорізького національного університету. «Юридичні науки»*. 2021. № 2. С. 80–89.
35. Статистична звітність Державної судової адміністрації України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka.
36. Статистична звітність Офісу Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika>.
37. Степанюк Р. Л., Заяць Д. Д. Взаємодія під час досудового розслідування економічних злочинів. *Форум права*. 2014. № 1. С. 460–465.
38. Тарасюк А. В., Луценко Ю. В. Актуальні питання протидії організованим злочинності в контексті міграційної політики держави. *Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки: зб. тез Міжнарод. круглого столу* (Львів, 23 лют. 2023 р.). Львів: ЛДУВС, 2023. С. 116–122.
39. Тарасюк А. В., Луценко Ю. В. Актуальні проблеми удосконалення окремих положень кримінального та кримінального процесуального законодавства України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 388–391.
40. Тарасюк А. В., Луценко Ю. В. Запобігання нелегальній міграції: у пошуках оптимальної моделі. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2022. № 1(24). С. 1–24.
41. Тарасюк А. В., Луценко Ю. В. Проблеми запобігання корупційним правопорушенням юридичних осіб у сфері економіки, безпеки та оборони. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2025. Том 36 (75) № 1. С. 139–147.

42. Тарасюк А. В., Луценко Ю. В. Протидія незаконній міграції в Україні: окремі проблеми теорії та практики. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах*: зб. тез Міжнарод. наук.-практ. конф. (Львів, 5 лист. 2021 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2021. С. 101–105.
43. Тарасюк А. В., Луценко Ю. В. Протидія організованих злочинності у міграційній сфері: актуальні проблеми теорії та практики. *Актуальні проблеми кримінального права*: матер. XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 18 лист. 2021 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 103–106.
44. Тарасюк А. В., Луценко Ю. В. Удосконалення окремих положень статті 216 Кримінального процесуального кодексу України в контексті протидії воєнізованим або збройним формуванням. *Актуальні проблеми кримінального права*: матер. XIII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 30 лист. 2022 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 73–75.
45. Тарасюк А. В., Луценко Ю. В. Щодо окремих напрямів забезпечення державної безпеки в контексті міжнародного правопорядку. *Нова архітектура безпекового середовища України*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 22 груд. 2022 р.). Харків: Право, 2022. С. 109–113.
46. Філіпчук О. Г. Участь України у міжнародній системі запобігання злочинності під час воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. № 2. С. 910–914.
47. Черечукіна Л. В., Яковенко М. О. Виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. 135 с.
48. Чучко С. Особливості взаємодії правоохоронних органів у розслідуванні шахрайства в купівлі-продажу товарів через мережу Інтернет. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 12. С. 267–271.
49. Kharytonov S. O., Lutsenko Yu. V., Countering Organized Crime in the European Context. *Theory and practice of jurisprudence*. 2024. № 1 (25). С. 141–152.
50. Mateo T. Activities of organized crime with a special focus on human trafficking, *SCIENCE International journal*. 2025. № 4(1). P. 147–153.
51. Tarasiuk A., Lutsenko Yu., Motyl V., Areshonkov V., Diakin Ya., Kamensky D. Globalization of White-Collar Crime: Far and Beyond National Jurisdictions. *CUESTIONES POLÍTICAS*. 2023. № 76. P. 64–75.

Lutsenko Yu. V. CURRENT ISSUES IN COUNTERING ORGANIZED CRIME IN THE SPHERE OF HUMAN TRAFFICKING UNDER MARTIAL LAW

This article examines the current issues of countering organized crime in the sphere of human trafficking under martial law in Ukraine. It is emphasized that the armed aggression of the Russian Federation has significantly increased the risks of trafficking, especially for vulnerable population groups such as women, children, internally displaced persons, and refugees.

The key factors contributing to the spread of this phenomenon are analyzed, which are divided into economic, social, psychological, informational, and legal preconditions. These include the economic crisis, high unemployment, social inequality, the psychological trauma of war, as well as citizens' lack of awareness of the risks and the imperfection of legal protection mechanisms.

The paper considers various forms of exploitation: sexual, labor, use in pornography, involvement in begging, illegal adoption, organ trafficking, and use in armed conflicts. Statistical data from the Prosecutor General's Office and the State Judicial Administration are presented, which indicate a significant disproportion between the number of registered criminal offenses and the number of convictions, pointing to a high level of unreported crime and difficulties in proving guilt.

Particular attention is paid to the importance of international cooperation for the effective counteraction of human trafficking. The necessity of harmonizing legislation, improving the exchange of information between law enforcement agencies of different countries, creating unified databases of criminals, and providing effective protection and rehabilitation to victims is underlined. It is substantiated that only coordinated actions at the national and international levels can provide an effective system to counter this socially dangerous act.

Key words: criminal law policy of the state, martial law, armed conflict, hybrid warfare, state border of Ukraine, ensuring the national security of Ukraine, crime prevention, countering/combating organized crime, criminal organization, organized criminal groups, transnational crime, war crimes, terrorism, cybercrime, corruption, arms/human trafficking, victims of crime, latency, punishment, shadow economy, migration, foreigners, refugees, human rights, criminal offenses, investigation, international cooperation, rule of law, child.

Дата надходження статті: 27.10.2025

Дата прийняття статті: 20.11.2025

Опубліковано: 29.12.2025